

Особливості формування особистості для діяльності в екстремальних умовах

Актуальність. Сьогодні існує багато компонентів соціального середовища, в якому відбувається становлення і самовизначення людини, з кожними роком, деякі з них, стають все більш і більш екстремальними; їхній спектр охоплює різноманітні життєві обставини від втрати роботи, близьких людей, до стихійних лих терористичних загроз та антропогенних катастроф. Тому не дивно, що вчені з усього світу і фахівці МНС, зокрема, констатують значу небезпечність сучасного суспільства, яка виявляється у збільшенні кількості технологічних, екологічних, соціальних та інших аварій і катастроф. В результаті зростає кількість людей - носіїв травматичного досвіду та синдрому посттравматичного стресового розладу. Крім того, життя в умовах невизначеності, кардинальної зміни стійких стереотипів, підвищує рівень тривоги, турботи за своє майбутнє, за майбутнє своїх дітей і рідних, що позначається на розвитку нервово-психічної і психосоматичної патології.

Екстремальна ситуація є дією, що змушує індивіда мобілізувати резерви свого організму, її ознаками є раптовість та непередбачуваність, надмірно висока інтенсивність дії чинників або незвична їх комбінація. Психологічна специфіка екстремальної ситуації пов'язана із стресовим характером впливу. Вона охоплює сукупність чинників, які порушують гармонію індивіда із соціальним життям та соціальними установками. Це зумовлює руйнацію деяких психологічних і динамічних стереотипів. Тому екстремальна ситуація безпосередньо загрожує біологічному, психологічному комфорту індивіда, його біологічному та психічному існуванню і може суттєво зруйнувати цілісність усього, що становить індивідуальну сутність [1, 5].

В екстремальних ситуаціях часто особистість поводить себе агресивно, у неї виникають стани дисонансу, депресії, неадекватність самооцінки, девіантні форми поведінки. Такі форми вияву соціальної напруженості, як депресія та стрес, за певних обставин можуть призвести до суїциду [3].

Людині в екстремальних умовах доводиться відкривати в собі нові ресурси - оскільки колишні стереотипи сприйняття і поведінки виявляються незастосовні або неефективні. Як відзначає соціальний психолог П. Шихирев, сьогодні центральне місце серед психологічних проблем все більше посідає проблема потреби і здатності людини виходити на новий рівень, з'єднуватися з ним і "забуватися". Способи і форми цього "забуття" різноманітні: від переживання творчого натхнення до алкогольної ейфорії; актуальне прагнення молоді до екстремальних пригод і діяльності відображає цю тенденцію.

Існує декілька науково обґрунтованих бачень захоплення екстримом: наприклад, адреналінова теорія і теорія саморозвитку. Перша заснована на тому, що в момент загрози життю у людини відбувається стресова мобілізація всіх сил організму. У невеликих дозах стрес корисний, більше того - може бути приємний. Адреналін - гормон, що виділяється в результаті великого стресу, він збільшує частоту скорочень серця, що підвищує вміст у крові глюкози і ліпоїдів. При виникненні адреналінової залежності людина може жити тільки на межі, вона

фактично “живиться” ситуаціями, що провокують викид адреналіну. Теорія саморозвитку полягає в тому, що людині в екстремальних умовах доводиться відкривати в собі нові ресурси - оскільки колишні стереотипи сприйняття і поведінки виявляються незастосовні або неефективні [2, 4].

Під дією екстремальних чинників різні люди виявляють неоднакову спроможність контролювати свої почуття (фізичні й психічні) та емоції. Часто вони відчують втому, злість, відчай, голод, спрагу, страх, провину, невпевненість. Порізнному реалізуються індивідуальні, психофізіологічні особливості, спрямованість особистості, її ціннісні орієнтації, цілі, прагнення, потреби, рівень адаптивності, психологічної готовності до дії, здатність до пошуку адекватних дій [6].

У соціально-психологічній практиці найпоширенішими бувають такі типи ставлення індивіда до об'єктивної небезпеки [1, 4]:

- ігнорування небезпеки і намагання співіснувати з нею;
- боротьба з небезпекою;
- втеча від небезпеки, спроба її уникнути.

На сьогоднішній день спостерігається зростання інтересу до діяльності в екстремальних умовах, а зокрема до професії рятувальників. Провівши експериментальні дослідження серед 60 курсантів першого-другого курсів ЛДУ БЖД та проаналізувавши емпіричний матеріал ми прийшли до висновків що у виборі майбутньої професії «Рятувальника» серед курсантів домінували наступні мотиваційні чинники:

1. Цікавість (11%) – кожен прагне знайти щось нове для себе, щось таке, звідки він зможе отримувати задоволення, чи просто випробувати свої можливості.

2. Підвищення самооцінки (17%) шляхом подолання труднощів підвищеного рівня – при завищеній самооцінці особа вважає, що їй підсилу працювати в екстремальних умовах, вважає себе у всьому найкращим.

3. Ототожнення себе з романтичними, ідеалізованими супергероями (12%) – кожна особа в дитинстві дивиться казки в яких є позитивні, сильні герої та ототожнює себе з ними.

4. Спроба врятувати життя інших, ризикуючи своїм (16%) – людина стала свідком події в якій загинула близька людина і дала слово «допомагати потребуючим».

5. Подолання своїх страхів і комплексів (15%).

6. Наслідування (29%) – батьки чи близькі родичі працюють рятувальниками і привчають до цього з раннього дитинства.

Порівнюючи домінуючий рівень мотиваційної спрямованості з успішністю засвоєння навчальної програми та базовим рівнем знань (середній бал атестату) ми отримали наступні результати: серед курсантів та студентів з домінуванням мотивації цікавості, романтизму та долаючої поведінки – впродовж першого року навчання спостерігався загальний спад рівня знань в порівнянні з базовим; студенти та курсанти з домінуванням в мотиваційній сфері самовдосконалення та альтруїзму продемонстрували загальний ріст знань хоча і з різними етапами, що в свою чергу може пояснюватись особливостями протікання адаптаційного періоду; досліджувані з мотивацією наслідування продемонстрували плавний ріст рівня знань за взятий

період навчання. Рис.1

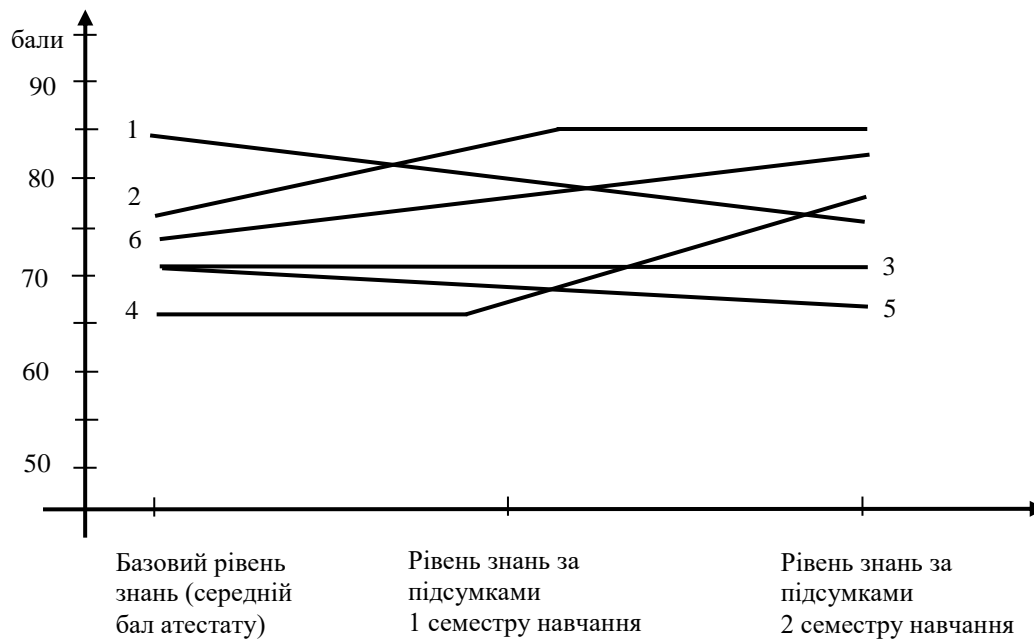

Рис.1 Домінуючі мотиваційні чинники у виборі професії: 1 – цікавість; 2 – самооцінка; 3 – романтизм; 4 - альтруїзм; 5 – комплекси; 6 – наслідування; 50-90 – рівень знань.

Висновок. Для підвищення професійної надійності майбутніх працівників МНС, при організації навчальної та професійно-психологічної підготовки, окрім рівня базових знань; здатності до взаємної колективної праці; ступеня групової чутливості (розуміння один одного з півслова); досвіду спільної участі в груповій діяльності; психологічної згуртованості та психологічної сумісності, слід враховувати і мотиваційні чинники вибору професії пов'язаної з гіпотетичним ризиком. А особливо серед курсантів перших курсів, оскільки мотиваційна спрямованість буде зумовлювати успішність та цілісність засвоєння нових знань та практичних навиків і впливатиме на результативність подальшої професійної діяльності.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. - М: Аспект-Пресс, 2000.
2. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения. - М: Наука, 1978.
3. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология. - М. 1997.
4. Здоровский Г.Е., Шуклина Е.А. Самообразование как социологическая проблема // Социологические исследования. 1997, №10.
5. Васильева О.С, Правдина Л.Р. Конструктивное проживание экстремальной ситуации как фактор развития личности // Прикладная психология. №2, 2002. С. 38-53.
6. Мотков О.И. Психология самопознания личности. - М., 2000.